Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi •Ocak 2025, 61: 278-295• ISSN: 2147-5202
DOI: 10.15285/maruaebd.1558031

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Çevre Eğitimi: 2005, 2018 ve 2024 Programlarının Karşılaştırmalı Analizi

Environmental Education in Social Studies Curriculum: Comparative Analysis of 2005, 2018 and 2024 Programs

Dündar KERÇİN *

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de 2005, 2018 ve 2024 yıllarında değiştirilerek uygulanan sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çevre eğitimi açısından karşılaştırmalı bir analizini sunmaktadır. Araştırmanın amacı, öğretim programlarında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen kazanımların/öğrenme çıktılarının, öğrenme alanlarının ve kavramsal çerçevenin zamanla nasıl değiştiğini incelemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve doküman analizi kullanılarak 2005, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler dersi öğretim programları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilerek belirlenen temalar altında yorumlanmıştır. Çalışma sonuçları, 2018 programının büyük oranda 2005 programının tekrarı olduğunu ortaya koymaktadır. Niceliksel olarak, çevre eğitimi ile ilişkilendirilen en fazla kazanımın 2005 programında, en az öğrenme çıktısının ise 2024 programında yer aldığı görülmüştür. Ayrıca, güncellenen 2024 programında, 2005 programında yer alan teknolojik ürünlerin doğaya zarar vermeden kullanılması, doğal afetler ve çevre sorunları konusunda dayanışma ile işbirliğinin öneminin fark edilmesi gibi kazanımların programdan çıkarıldığı ve programın büyük oranda seyreltildiği tespit edilmiştir. 2024 programında küresel iklim değişikliği gibi çevresel konulara yeterince vurgu yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretim programlarında çevre eğitiminin kapsamının genişletilmesi ve çevresel konulara yönelik daha fazla öğrenme çıktısına yer verilmesi gerektiği vurgulanırken araştırmacılara, 2024 yılında güncellenen

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, E-posta: dkercin.01@gmail.com, Orcid ID: 0009-0001-5803-310X.

Atıf için: Kerçin D. (2025). Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında çevre eğitimi: 2005, 2018 ve 2024 programlarının karşılaştırmalı Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 61*(61), 278-295. DOI: 10.15285/maruaebd.1558031

Makale Gönderim Tarihi: 29.09.2024 **Yayına Kabul Tarihi:** 05.11.2024

diğer ders öğretim programlarının içerik analizi yapılarak çevre konularının nasıl işlendiği ve hangi yöntemlerin kullanıldığı belirlenebileceği önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, öğretim programı, çevre eğitimi, program değerlendirme, program geliştirme.

Abstract

This study presents a comparative analysis of the social studies curricula revised and implemented in Turkey in 2005, 2018, and 2024, focusing on environmental education. The aim of the research is to examine how the learning outcomes, areas of learning, and conceptual framework related to environmental education have evolved over time. A qualitative research method was adopted in the study, and the curricula from 2005, 2018, and 2024 were analyzed in detail using document analysis. The data obtained were interpreted under identified themes through descriptive analysis. The findings reveal that the 2018 curriculum largely repeats the 2005 curriculum. Quantitatively, the highest number of learning outcomes related to environmental education was found in the 2005 curriculum, while the fewest were in the 2024 curriculum. Furthermore, it was identified that key outcomes from the 2005 curriculum, such as the use of technological products without harming nature and the importance of solidarity and cooperation in addressing natural disasters and environmental issues, were removed from the 2024 curriculum, resulting in a significant reduction in content. The study also concludes that the 2024 curriculum lacks sufficient emphasis on environmental topics, such as global climate change. While it is emphasized that the scope of environmental education should be expanded in the curriculum and more learning outcomes regarding environmental issues should be included, it has been suggested to the researchers that the content analysis of other course curriculums updated in 2024 can be conducted to determine how environmental issues are covered and which methods are used.

Keywords: Social studies, curriculum, environmental education, program evaluation, program development.

Summary

Introduction

Today, environmental issues have become one of the most critical problems threatening social and ecological balances on a global scale. Environmental problems such as global climate change, the unconscious consumption of natural resources, urban sprawl, and the loss of biodiversity pose significant threats not only to the present but also to future generations. To address these challenges, individuals must be raised with environmental awareness, and one of the most effective tools in this process is education (Özdemir, 2007). Enhancing environmental awareness and sensitivity enables individuals to live in a healthy and safe environment, which can be achieved by training qualified individuals who have received environmental education (Çetin & Nişancı, 2010). In Turkey, social studies is one of the essential courses for environmental education due to its potential to develop environmental literacy skills. Therefore, analyzing the social studies curriculum from an environmental education perspective is considered both necessary and significant.

The purpose of this study is to examine how environmental education is addressed in Turkey's social studies curriculum through a comparative analysis of the updated curricula from 2005, 2018, and 2024. The study aims to contribute to the academic literature by revealing the changes and developments related to environmental education in the social studies curriculum and to develop practical recommendations for educational policies. In a world where environmental problems are increasingly severe, the role of the education system and, therefore, the curriculum in fostering environmental awareness is of critical importance. For these reasons, this study seeks to evaluate the adequacy of the curriculum in terms of environmental education and to shed light on potential improvements to effectively instill environmental literacy in students. This underscores the importance of the study.

Method

In this study, the social studies curricula from 2005, 2018, and 2024 were examined comparatively in terms of environmental education. The document analysis method, a qualitative research design, was chosen to align with the study's objective of analyzing the social studies curricula. The 2005, 2018, and 2024 social studies curricula were used as data collection tools. Specific objectives, learning areas related to environmental education, and achievements/learning outcomes within these curricula were analyzed in detail. Data obtained through document analysis were analyzed using descriptive analysis techniques. The analyzed data were organized according to identified themes and presented clearly in line with the study's objectives.

Findings

- 2005 Curriculum: Among 17 objectives, only 1 is related to environmental education.
- 2018 Curriculum: Among 18 objectives, 2 are related to environmental education.
- 2024 Curriculum: Among 18 objectives, 3 are related to environmental education.

Grade 4:

- 2005 Curriculum: Relates environmental education to 2 learning areas and 7 achievements in total.
- 2018 Curriculum: Relates environmental education to 3 learning areas and 8 achievements in total.
- 2024 Curriculum: Relates environmental education to 2 learning areas and 4 learning outcomes in total.

Grade 5:

- 2005 Curriculum: Relates environmental education to 3 learning areas and 9 achievements in total.

- 2018 Curriculum: Relates environmental education to 2 learning areas and 6 achievements in total.
- 2024 Curriculum: Relates environmental education to 2 learning areas and 4 learning outcomes in total.

Grade 6:

- 2005 Curriculum: Relates environmental education to 3 learning areas and 8 achievements in total.
- 2018 Curriculum: Relates environmental education to 2 learning areas and 6 achievements in total.
- 2024 Curriculum: Relates environmental education to 2 learning areas and 3 learning outcomes in total.

Grade 7:

The curricula from 2005, 2018, and 2024 do not include any achievements/learning outcomes related to environmental education.

Discussion and Conclusion

The fact that only one objective in the 2005 curriculum is related to environmental education highlights the curriculum's inadequacy. Findings by Öztürk and Öztürk (2016) also indicate that the role of environmental education in the social studies curriculum is insufficient. In the 2018 curriculum, only two objectives are related to environmental education; the lack of fundamental skills such as critical thinking and active participation is a significant deficiency in terms of environmental education. While Özbuğutu (2021) noted the inadequacy of the 2018 curriculum regarding environmental education, they also stated that it provided opportunities to promote environmental awareness by encouraging sustainable living responsibilities.

In the 2024 curriculum, only three objectives are linked to environmental education. Although the program supports environmental awareness by emphasizing local and global issues for sustainable living, the limitation of certain outcomes to a national context represents a significant shortfall in terms of environmental education.

In general, the 2005 curriculum contains the highest number of achievements related to environmental education, while the 2024 curriculum includes the fewest learning outcomes. This suggests that the scope of environmental education has narrowed as the curricula have been updated. The findings of Tural and Duman (2018) regarding the insufficient treatment of topics like climate change and crises in the 2018 curriculum align with the results of this study. Furthermore, the absence of achievements/learning outcomes related to environmental education at the 7th-grade level demonstrates a significant gap in the curricula concerning environmental education.

Giriş

Çevre sorunları, günümüzde küresel ölçekte toplumsal ve ekolojik dengeleri tehdit eden başlıca problemler arasında yer almaktadır. Küresel iklim değişikliği, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi, çarpık kentleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi sorunlar hem mevcut yaşam koşullarını hem de gelecek nesillerin hayatını ciddi şekilde etkileyen problemler haline gelmiştir. Bu krizlerle başa çıkabilmenin en etkin yollarından birisi, bireylerin çevreye duyarlı bir şekilde yetiştirilmesi ve bilinçlendirilmesidir. Eğitim, bu noktada kritik bir role sahiptir; bireylere sadece çevre bilgisi kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda onları çevreye karşı sorumluluk üstlenerek sürdürülebilir bir yaşam anlayışı geliştiren bireyler haline getirebilmektedir (Özdemir, 2007).

Çevresel farkındalığı ve duyarlılığı arttırmak, bireylerin sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamalarını sağlar; bu da ancak çevre eğitimi almış nitelikli bireylerin yetiştirilmesiyle mümkündür (Çetin ve Nişancı, 2010). Çevre eğitimi, bireylere çevreye duyarlı ve sürdürülebilir davranışların kazandırılmasını sağlayarak toplumda ekolojik bilincin geliştirilmesini, doğal, kültürel, tarihi ve sosyo-estetik değerlerin korunmasını ve bireylerin çevresel sorunların çözümünde aktif bir rol üstlenmelerini teşvik eden bir süreci ifade etmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ile Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından ortaklaşa yürütülen çalışma kapsamında, 1977 yılında Tiflis'te bakanlar seviyesinde düzenlenen Hükümetler Arası Çevre Eğitimi Konferansı ile dünyada bir ilk gerçekleştirilmiştir. Bu konferans ile çevre eğitimine küresel düzeyde yapısal bir nitelik kazandırılmıştır. Konferanstan sonra "Tiflis Çevre Eğitimi Bildirgesi" yayımlanmış ve çevre eğitiminin hedefleri, amaçları ve esasları belirlenmiştir (Ünal ve Dımışkı, 1999):

Çevre eğitiminin hedefleri:

- Kentsel ve kırsal alanlardaki ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik olaylar arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik bilinç ve duyarlılığı arttırmak,
- Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği için bireylerin gerekli bilgi, değerler, tutum, sorumluluk ve yetkinlikleri edinmelerine fırsat tanımak,
- Bireylerde ve toplumsal düzeyde çevreye yönelik yeni davranış biçimleri geliştirmektir.

Çevre eğitiminin amaçları (Sınıflandırılmış ve genel):

- Bilinç: Bireylerin ve toplumların çevresel sorunlara dair farkındalık ve duyarlılık geliştirmelerini sağlamak,
- Bilgi: Bireylerin ve toplumların çevre sorunları hakkında temel bir bilgiye ve deneyime sahip olmalarını sağlamak,
- Tutum: Bireylerin ve toplumların çevreye yönelik belirli değerler ve duyarlılık oluşturmalarını, çevreyi koruma konusunda aktif katılım isteği geliştirmelerini sağlamak,
- Beceri: Bireylerin ve toplumların çevresel sorunları tanımaları ve çözme becerileri kazanmalarını sağlamak,

- Katılım: Bireylere ve toplumlara çevre sorunlarına çözüm geliştirme çalışmalarında her aşamada aktif rol alma imkânı tanımaktır.

Çevre eğitiminin esasları:

Çevre eğitimi;

- Çevreyi doğal ve yapay; teknolojik ve sosyal unsurlardan oluşan bir bütün olarak ele almalıdır,
- Okul öncesi dönemden başlayarak tüm örgün ve yaygın eğitim aşamalarında, hayat boyu süren bir eğitim süreci olmalıdır,
- Disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenerek yürütülmelidir,
- Öğrencilerin farklı coğrafi bölgelerdeki çevresel koşulları kavrayabilmeleri için çevre problemleri yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ele alınmalıdır,
- Mevcut ve potansiyel çevre koşulları ele alınırken tarihsel ve kültürel boyutlar da göz önünde bulundurulmalıdır,
- Çevre sorunlarına karşı önlem almak ve çözüm üretmek için yerel, ulusal ve uluslararası işbirliğinin değeri ve gerekliliği vurgulanmalıdır,
- Kalkınma ve büyüme planlarında çevresel boyut dikkate alınmalıdır,
- Öğrencilerin öğrenme deneyimlerinin planlanmasında aktif rol almaları sağlanmalı; karar alma süreçlerine katılmaları ve aldıkları kararların sonuçlarını kabul etmeleri için fırsat sunulmalıdır,
- Çevre duyarlılığı ve bilgisi, problem çözme becerisi ve değer yargıları her yaş grubuna uygun şekilde verilmeli; erken yaşlarda öğrencilere kendi toplumlarına yönelik çevre duyarlılığı kazandırılmasına özen gösterilmelidir,
- Öğrencilerin, çevre problemlerinin gerçek nedenlerini kendilerinin keşfetmesine yardımcı olunmalıdır,
- Çevre sorunlarının karmaşıklığı belirtilmeli ve bu yüzden de eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin önemini vurgulamalıdır,
- Uygulamalı etkinlikler ve birinci elden deneyimlere ağırlık verilerek çevre eğitimi için çeşitli öğrenme ortamları ve eğitim yaklaşımlarından yararlanılmalıdır.

Öğretim programları, eğitim ve öğretim süreçlerinin tasarlanması ve yürütülmesinde, öğrencilerin kazanacağı beceri ve davranışları belirlemede kuşkusuz önemli bir yere sahip olan öğretim araçlarıdır (Erten, Köseoğlu ve Gök, 2022). Türkiye'de sosyal bilgiler dersi öğretim programları da çevre eğitimi açısından kritik bir öneme sahiptir (Turan ve Koç, 2021). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (SBDÖP), çevre okuryazarlığı becerisi geliştirmeye yönelik kazanımları içermesi bakımından hem çevreye duyarlı bireylerin yetiştirilmesinde hem de sürdürülebilir bir gelecek inşa edilmesinde

önemli katkılar sağlamaktadır (Öztürk ve Öztürk, 2016). Bu nedenlerle, yürütülen bu çalışmada SBDÖP'lerin çevre eğitimi bağlamında incelenmesi gerekli ve önemli görülmüştür.

Literatür incelendiğinde, SBDÖP'ün farklı dönemlerde çeşitli açılardan incelendiği görülmektedir. Bu incelemelerden biri de çevre eğitimi perspektifine odaklanmaktadır (Akınoğlu ve Sarı, 2013; Demir ve Yalçın, 2014; Öztürk ve Öztürk, 2016; Yılmaz ve Sayhan, 2016; Özbuğutu, 2021; Turan ve Koç, 2021; Demirezen ve Kaya, 2022). Yapılan alanyazın taraması sonucunda, SBDÖP'ün çevre eğitimi açısından programlar arasında karşılaştırmalı bir analizinin yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca, 2024 yılında güncellenen SBDÖP'ün çevre eğitimi bağlamında ele alındığı bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu araştırma, alandaki bu önemli boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Yürütülen bu çalışma, SBDÖP'lerin çevre eğitimi bağlamında nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiğini ortaya koyarak hem akademik literatüre katkı sunmayı hem de eğitim politikalarına yönelik pratik öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Çevresel sorunların artarak devam ettiği bir dünyada, eğitim sisteminin ve buna bağlı olarak öğretim programlarının çevre bilinci oluşturmadaki rolü önem taşımaktadır. Bu gerekçeler doğrultusunda gerçekleştirilen bu çalışma, öğretim programlarının çevre eğitimi açısından yeterlilik düzeyini değerlendirerek çevre okuryazarlığının daha etkin bir şekilde öğrencilere kazandırılması için yapılabilecek iyileştirmelere ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu da yapılan bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında çevre eğitiminin nasıl ele alındığını, 2005, 2018 ve 2024 yıllarında değiştirilerek uygulanan SBDÖP'lerin karşılaştırmalı bir analizini yaparak incelemektir. Çalışmada elde edilen bulgularla, Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitiminin çevresel farkındalığı artırma potansiyeli detaylı ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilecektir. Bu doğrultuda, öğretim programı geliştirme süreçlerine önemli katkılar sağlanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, çevre eğitiminin SBDÖP'teki rolü karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilerek gelecekteki öğretim programlarının daha etkili bir biçimde yapılandırılmasına yönelik somut öneriler sunulması amaçlanmaktadır. Bu temel argümanlar doğrultusunda yürütülen bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerin özel amaçlarında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen amaçlar hangileridir?
2. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerde çevre eğitimi ile ilgili kavramsal çerçeve nasıl değişmiştir?
3. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerde çevre eğitimine nasıl yer verilmiştir?

Yöntem

Bu çalışmada 2005, 2018 ve güncellenen 2024 SBDÖP'lerin çevre eğitimi açısından karşılaştırmalı bir şekilde analizi yapılacaktır. Araştırmada, SBDÖP'ler inceleneceği için çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi, hem yazılı ve hem dijital (bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden aktarılan) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılan sistematik bir süreci ifade etmektedir (Bowen, 2009).

Veri toplama araçları ve verilerin toplanması

Araştırmada veri kaynağı olarak kullanılan araçlardan güncellenen 2024 SBDÖP'e Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi web sitesi üzerinden (https://mufredat.meb.gov.tr/) erişilmiştir. 2005 ve 2018 SBDÖP'ler ise bakanlığın resmi web sitesinden kaldırıldığından, bu programlara ulaşmak amacıyla bakanlık ile iletişime geçilmiş ve 2005 ile 2018 SBDÖP'ler bakanlıktan e-posta aracılığıyla temin edilmiştir.

Bu çalışmada, veri toplama araçları olarak 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'ler kullanılmıştır. İlgili programların özel amaçları, çevre eğitimi ile bağlantılı öğrenme alanları ve kazanımlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme, her bir düzeyde çevre eğitimi açısından hangi konu ve kazanımlara yer verildiğinin analiz edilmesine yönelik gerçekleştirilmiştir. Süreç boyunca, her üç öğretim programı çevre eğitimi perspektifinden karşılaştırılarak yeterlilik düzeyleri ortaya konulmuş ve mevcut eksiklikler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, 2024 programında kazanımların öğrenme çıktısı olarak ifade edildiği tespit edilmiş ve bu durum dikkate alınarak çalışmaya yansıtılmıştır.

Verilerin analizi

Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemiyle toplanan veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde temel amaç, elde edilen bulguların düzenli ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada programların özel amaçları, kazanımlar/öğrenme çıktıları ve çevre eğitimi ile ilişkilendirilen öğrenme alanları betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen iki tema çerçevesinde düzenlenmiş ve çalışmanın amacına uygun, anlaşılır bir biçimde sunulması hedeflenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması önemli olduğundan (Creswell, 2007) yürütülen bu çalışmada geçerlik ve güvenirliği arttırmak amacıyla 3 alan uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Alan uzmanlarının yaptığı değerlendirmelerle veriler toplanıp analiz edilmiş ve çalışmaya son şekli verilmiştir. Böylece çalışmanın geçerliği ve güvenirliği arttırılmaya çalışılmıştır**.**

Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerin detaylı bir şekilde analiz edilmesi sonucunda; 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerde çevre eğitimi ile ilişkilendirilen özel amaçlara, çevre eğitimine nasıl yer verildiğine ve çevre eğitimi ile ilgili kavramsal çerçevenin nasıl değiştiğine ilişkin bulgulara ulaşılmış ve bu bulgular iki ana başlık çerçevesinde sunulmuştur.

1. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerde çevre eğitimi ile ilişkilendirilen özel amaçlar

Tablo 1. SBDÖP'lerde Çevre Eğitimine ile İlişkilendirilen Özel Amaçlar

Öğretim programı	• Özel amaçlar
2005	• Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafî özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
2018	• Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri, • Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
2024	• Yaşadığı çevrenin ve ülkemizin doğal çevre özelliklerini tanımaları, doğa ve insan arasındaki etkileşimi çözümlemeleri ve doğal kaynakları koruma sorumluluğuna sahip olmaları, • Sürdürülebilir bir yaşam için yerelden küresele insanın doğal ve beşerî çevre etkileşimini sorgulamaları, • Ülkemizde afetlerin etkilerinin azaltılması konusunda yapılması gerekenlere ilişkin öngörüde bulunmaları,

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2005, 2018, 2024).

2005 SBDÖP'te 17 özel amaçtan yalnızca 1 tanesi, 2018 SBDÖP'te 18 özel amaçtan 2 tanesi, 2024 SBDÖP'te 18 özel amaçtan 3 tanesi çevre eğitimi ile ilişkilidir (Tablo 1). 2005 programında, öğrencilerin insan-doğa etkileşimini açıklayabilmeleri hedeflenirken, 2018 programında bu amaç genişletilmiş ve öğrencilerin mekân algısını geliştirmeleri, doğal kaynakları koruma ve sürdürülebilir bir çevre bilinci oluşturmaları amaçlanmıştır. Güncellenen 2024 programında ise önceki programlardaki amaçlar daha da genişletilerek, afetler konusunda öngörü geliştirmeyi hedefleyen yeni bir özel amaç eklenmiştir. Programların özel amaçları genel olarak incelendiğinde, her bir öğretim programında bir önceki programın amaçlarını genişletilerek üzerine yeni bir amacın eklendiği tespit edilmiştir.

2. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerde çevre eğitimiyle ilişkilendirilen öğrenme alanları, kazanımlar/öğrenme çıktıları ve bu konuların kavramsal çerçevesi

Tablo 2. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerin 4. Sınıf Düzeyinde Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilen Öğrenme Alanları ve Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları

Öğretim programı	Öğrenme alanları	Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları
2005	• İnsanlar, yerler ve çevreler	• Çeşitli yöntemlerle çevresindeki herhangi bir nesnenin kendisine göre bulunduğu yönü bulur. • Çevresindeki bir yerin krokisini çizer. • Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek, bulgularını resimli grafiklere aktarır. • Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt eder. • Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur. • Doğal afetler karşısında hazırlıklı olur.
	• Bilim, teknoloji ve toplum	• Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.

2018	İnsanlar, yerler ve çevreler	• Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur. • Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer. • Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder. • Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır. • Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. • Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.
	• Bilim, teknoloji ve toplum	• Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
	• Üretim dağıtım ve tüketim	• Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.
2024	• Evimiz dünya	• Konum ve yön bulurken haritaları kullanabilme • Yakın çevresinden hareketle doğa ve insan ilişkisini çözümleyebilme • Afetlerin etkilerini azaltma konusunda yapılabileceklere ilişkin oluşturduğu ürünü paylaşabilme
	• Hayatımızdaki ekonomi	• Doğal kaynakların tüketimi ile ilgili grafik yorumlayabilme

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2005, 2018, 2024).

2005 SBDÖP 4. sınıf düzeyinde 8 öğrenme alanından "insanlar, yerler ve çevreler" ile "bilim, teknoloji ve toplum" isimli 2 öğrenme alanı çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 2). "İnsanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 6 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar; yön bulma, kroki çizme, hava olaylarını gözlemleme, doğal ve beşeri unsurları ayırt etme, yaşadığı yerin coğrafi özellikleri hakkında çıkarımda bulunma ve doğal afetlere hazırlıklı olmayı içermektedir. "Bilim, teknoloji ve toplum" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen bir kazanım yer almakta ve bu kazanım teknolojik ürünlerin doğaya zarar vermeden kullanılmasını içermektedir.

2018 SBDÖP 4. sınıf düzeyinde 7 öğrenme alanından "insanlar, yerler ve çevreler", "bilim, teknoloji ve toplum" ve "üretim, dağıtım ve tüketim" isimli 3 öğrenme alanı çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 2). "İnsanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 6 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar, 2005 SBDÖP'te çevre eğitimi ile ilişkilendirilen kazanımların tekrarı niteliğindedir. Aynı şekilde, "bilim, teknoloji ve toplum" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen bir kazanım yer almakta ve bu kazanımın da 2005 SBDÖP'te yer alan kazanımın tekrarı olduğu görülmektedir. 2005 SBDÖP'ten farklı olarak 2018 SBDÖP'te "üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanı ile çevre eğitimi arasında ilişki kurularak bir kazanıma yer verilmiş ve bu kazanım ile öğrencilerin kaynakları israf etmeden kullanabilmeleri hedeflenmiştir.

Güncellenen 2024 SBDÖP'te öğrenme alanlarının isimlerinde değişikliğe gidilmiş ve 4. sınıf düzeyinde 6 öğrenme alanından "evimiz dünya" ve "hayatımızdaki ekonomi" isimli 2 öğrenme alanı ile çevre eğitimi arasında ilişki kurulmuştur (Tablo 2). "Evimiz dünya" öğrenme alanında, – 2005 ve 2018 SBDÖP "insanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanındaki 6 kazanımın yarısı programdan çıkarılarak – çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 3 öğrenme çıktısına yer verilmiştir. Bu öğrenme çıktıları; konum ve yön bulma, insan-doğa ilişkisini çözümleyebilme ve afetlerin etkisini azaltmayı içermektedir. 2005 ve 2018 SBDÖP "insanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında yer verilen kroki

çizme, hava olaylarını gözlemleme ve yaşadığı yerin coğrafi özellikleri hakkında çıkarımda bulunma kazanımları programdan çıkartılmıştır. "Hayatımızdaki ekonomi" öğrenme alanı ile çevre eğitimi arasında ilişki kurularak 1 öğrenme çıktısına yer verilmiş ve öğrenme çıktısı ile öğrencilerin doğal kaynakların tüketimi ile ilgili grafik yorumlayabilmeleri hedeflenmiştir.

Tablo 3. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerin 5. Sınıf Düzeyinde Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilen Öğrenme Alanları ve Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları

Öğretim programı	Öğrenme alanları	• Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları
2005	• Kültür ve miras	• Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve yapıtları tanır.
	• İnsanlar, yerler ve çevreler	• Türkiye'nin kabartma haritası üzerinde, yaşadığı bölgenin yüzey şekillerini genel olarak tanır. • Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar. • Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafî özellikleri ilişkilendirir. • Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir. • Yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafî özelliklerini ilişkilendirir. • Kültürümüzün sözlü ve yazılı ögelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirir. • Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder.
	• Üretim dağıtım ve tüketim	• Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafî özellikleri ilişkilendirir
2018	• Kültür ve miras	• Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır.
	• İnsanlar, yerler ve çevreler	• Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar. • Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar. • Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir. • Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. • Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
2024	• Evimiz dünya	• Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirleyebilme • Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme • Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme
	• Hayatımızdaki ekonomi	• Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2005, 2018, 2024).

2005 SBDÖP 5. sınıf düzeyinde 8 öğrenme alanından "kültür ve miras", "insanlar, yerler ve çevreler" ile "üretim, dağıtım ve tüketim" isimli 3 öğrenme alanı çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 3). "Kültür ve miras" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 1 kazanıma yer verilmiş ve bu kazanım ile öğrencilerin çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve yapıtları tanımaları hedeflenmiştir. "İnsanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 7 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar; öğrencilerin yaşadıkları bölgenin yeryüzü şekillerini tanımalarını ve iklimin insan faaliyetleri üzerindeki etkisini açıklamalarını, çevrelerindeki yoğun nüfuslu yerleşim alanlarını coğrafi özelliklerle ilişkilendirmelerini, insanların doğal çevreyi nasıl değiştirdiklerini ve doğal kaynaklardan nasıl faydalandıklarını anlamalarını hedeflemektedir. Ayrıca, öğrencilerin doğal afetlerle yaşadığı bölgenin coğrafi özellikleri arasındaki ilişkiyi kavramaları, doğal afetlerin toplumsal hayata etkilerini fark etmeleri ve bu afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerinin bilincine varmaları amaçlanmaktadır. "Üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 1 kazanıma yer verilmiş ve bu kazanım ile öğrencilerin ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirmeleri hedeflenmiştir.

2018 SBDÖP 5. sınıf düzeyinde 7 öğrenme alanından "kültür ve miras" ile "insanlar, yerler ve çevreler" isimli 2 öğrenme alanı ile çevre eğitimi arasında ilişki kurulmuştur (Tablo 3). 2005 SBDÖP'te olduğu gibi bu programda da "kültür ve miras" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 1 kazanıma yer verilmiş ve 2005 SBDÖP'teki bu kazanımın 2018 SBDÖP'te aynen tekrar ettiği tespit edilmiştir. "İnsanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 5 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlardan öğrencilerin yaşadıkları bölgenin yeryüzü şekillerini tanımaları, iklimin insan faaliyetleri üzerindeki etkisini açıklamaları ve doğal afetlerin toplumsal hayata etkilerini fark etmeleri 2005 SBDÖP'te olduğu gibi 2018 SBDÖP'te de aynen tekrar etmiştir. Geriye kalan 2 kazanımdan "Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir." kazanımı ile "Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafî özellikleri ilişkilendirir." kazanımının aynı amaca hizmet ettiği ve büyük oranda benzer kazanımlar olduğu fark edilmiştir. Bunların yanı sıra, "Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular." kazanımı da "Yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafî özelliklerini ilişkilendirir." kazanımı ile aynı amaca hizmet etmekte, öğrencinin yaşadığı bölge ile doğal afet ve çevre sorunları arasında bir bağlantı kurmaları hedeflenmektedir. Dolayısıyla, 2005 SBDÖP'te "insanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında yer alan "Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir." ve "Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder." kazanımlarının 2005 SBDÖP'ten çıkarıldığı ve programın geri kalanının 2018 SBDÖP'te tekrarlandığı ifade edilebilir.

Güncellenen 2024 SBDÖP 5. sınıf düzeyinde 6 öğrenme alanından "evimiz dünya" ve "hayatımızdaki ekonomi" isimli öğrenme alanları çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 3). "Evimiz dünya" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 3 öğrenme çıktısına yer verilmiştir. Bu öğrenme çıktılarıyla öğrencilerin yaşadığı yerin özel konum özelliklerini belirleyebilmeleri, doğal ve beşeri çevredeki değişimin neden ve sonuçları ile yorumlayabilmeleri ve afetlerin etkilerini azaltmak için farkındalık etkinlikleri düzenleyebilmeleri amaçlanmıştır. "Hayatımız ekonomi" isimli öğrenme alanında çevre

eğitimine ilişkin 1 öğrenme çıktısı yer almakta ve bu öğrenme çıktısı ile öğrencilerin kaynakları verimli kullanmanın insan ve doğa üzerindeki etkisini yorumlayabilmeleri hedeflemektedir.

Tablo 4. 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerin 6. Sınıf Düzeyinde Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilen Öğrenme Alanları ve Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları

Öğretim programı	Öğrenme alanları	• Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları
2005	• İnsanlar, yerler ve çevreler	• Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. • Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. • Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye'de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. • Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye'deki iklim tiplerinin dağılışında, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.
	• Üretim dağıtım ve tüketim	• Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirir. • Türkiye'nin coğrafî özelliklerini dikkate alarak, yatırım ve pazarlama proje önerileri tasarlar. • Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır.
	• Küresel bağlantılar	• Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder.
2018	• İnsanlar, yerler ve çevreler	• Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. • Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler. • Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. • Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
	• Üretim dağıtım ve tüketim	• Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder. • Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.
2024	• Evimiz dünya	• Ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konum özelliklerini belirleyebilme • Ülkemizin doğal ve beşerî çevre özellikleri arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme
	• Hayatımızdaki ekonomi	• Ülkemizin kaynakları ile ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2005, 2018, 2024).

2005 SBDÖP 6. sınıf düzeyinde 8 öğrenme alanından "insanlar, yerler ve çevreler" , "üretim, dağıtım ve tüketim" ve "küresel bağlantılar" isimli 3 öğrenme alanı çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 4). "İnsanlar, yerler ve çevreler" isimli öğrenme alanında çevre eğitimi ile ilişkilendirilen 4 kazanıma

yer verilmiştir. Bu kazanımlar; kıtaların, okyanusların ve Türkiye'nin coğrafi konumunu tanımlama, Dünya'da ve Türkiye'de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunma ve Türkiye'deki iklim tiplerinin dağılışında konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklamayı içermektedir. "Üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 3 kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımlar; Türkiye'nin kaynaklarını ekonomik faaliyetlerle ilişkilendirerek bunların ülke ekonomisindeki rolünü değerlendirmeyi, Türkiye'nin coğrafi özelliklerini kavrayarak yatırım ve pazarlama projeleri hazırlamayı, doğal kaynakların bilinçsizce kullanılmasının insan hayatına etkilerini içermektedir. "Küresel bağlantılar" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 1 kazanıma yer verilmiş ve doğal afet ile çevre sorunlarında Türkiye'nin diğer ülkelerle dayanışma ve işbirliği içerisinde olmasının öneminin fark edilmesi amaçlanmıştır.

2018 SBDÖP 6. sınıf düzeyinde 7 öğrenme alanından "insanlar, yerler ve çevreler" ve "üretim, dağıtım ve tüketim" isimli iki öğrenme alanı ile çevre eğitimi arasında ilişki kurulmuştur (Tablo 4). "İnsanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 4 kazanıma yer verilmiştir. Bu 4 kazanımdan, 2005 SBDÖP "insanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında yer alan "Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar." ve "Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur." kazanımlarının 2018 SBDÖP'te aynen tekrar ettiği tespit edilmiştir. Geriye kalan 2 kazanımda da öğrencilerin Türkiye'nin coğrafi özelliklerini haritalar aracılığıyla incelemeleri amaçlanmıştır. "Üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 2 kazanıma yer verilmiştir. 2005 SBDÖP "üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanında yer alan 3 kazanımdan "Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirir." kazanımı çıkarılmış ve geriye kalan 2 kazanım 2018 SBDÖP'te benzer şekilde tekrar ettiği görülmüştür.

Güncellenen 2024 SBDÖP 6. sınıf düzeyinde 6 öğrenme alanından "evimiz dünya" ve "hayatımızdaki ekonomi" isimli öğrenme alanları çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir (Tablo 4). "Evimiz dünya" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 2 öğrenme çıktısına yer verilmiştir. 2005 ve 2018 SBDÖP "insanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanında yer alan "Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur." öğrenme çıktısına 2024 SBDÖP'te yer verilmemiş ve geriye kalan öğrenme çıktılarının benzer şekilde tekrar ettiği görülmüştür. "Hayatımızdaki ekonomi" öğrenme alanında çevre eğitimine ilişkin 1 öğrenme çıktısına yer verilmiş ve bu öğrenme çıktısının da 2005 SBDÖP "üretim, dağıtım ve tüketim" öğrenme alanında yer alan "Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirir." kazanımın tekrarı olduğu tespit edilmiştir.

2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerin 7. Sınıf Düzeyinde Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilen Öğrenme Alanları ve Kazanımlar/Öğrenme Çıktıları

2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'lerin 7. sınıf düzeyinde çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilecek kazanımlara/öğrenme çıktılarına yer verilmemiştir. Bu durum, her üç program açısından önemli bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Özellikle güncel bir öğretim programı olması nedeniyle 2024

SBDÖP'te çevre eğitimi ile ilgili öğrenme çıktılarının yer almaması bu bağlamda ayrıca dikkate değer bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, 2005, 2018 ve 2024 SBDÖP'ler çevre eğitimi perspektifinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş; programlarda çevre eğitimiyle ilişkilendirilen kazanımların/öğrenme çıktılarının, öğrenme alanlarının ve kavramsal çerçevenin zaman içinde nasıl evrildiği ve hangi değişikliklere uğradığı detaylı bir biçimde incelenmiştir.

2005 SBDÖP'te yer alan 17 özel amaçtan yalnızca 1 tanesi çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir. Bu programda, öğrencilerin yaşadıkları çevre ile dünya arasındaki coğrafi etkileşimleri tanımaları teşvik edilmiştir. Ancak, çevre eğitimi bu dönemde daha çok bilgi aktarımı ve farkındalık yaratma odaklı bir yaklaşımla ele alınmıştır *[Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafî özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar]*. İnsan-doğa ilişkisi bilgi düzeyinde işlenmiş; öğrencilerin doğayla ilgili keşifleri yüzeysel ve sınırlı kalmıştır. Bu gerekçelerle 2005 SBDÖP'ün özel amaçları içerisinde çevre eğitimine ilişkin kazanımlarının yetersiz olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çalışmada ulaşılan bu sonuç, Öztürk ve Öztürk'ün (2016) 2005 SBDÖP'ü incelerken ulaştığı; sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında çevre eğitiminin yeterince vurgulanmadığı ve yetersiz kaldığı sonucu ile benzerlik göstermektedir.

2018 SBDÖP'te yer alan 18 özel amaçtan yalnızca 2 tanesi çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir. 2005 SBDÖP'teki özel amacın çerçevesi genişletilmiş ve mekânı algılama becerisi eklenmiştir *[Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri]*. Mekân algılama becerisinin geliştirilmesi, öğrencilerin çevreleriyle daha aktif bir ilişki kurmalarına olanak tanıyarak çevreyi yalnızca bir nesne olarak değil, aynı zamanda etkileşimde bulunulan bir varlık olarak görmelerine katkı sağlayabilmektedir (Spence ve Feng, 2010). Ancak, programın özel amaçlarında 18 özel amaçtan çevre eğitimi ile ilgili yalnızca 2 amaca yer verilmesi ve yalnızca mekânı algılama becerisine vurgu yapılması; eleştirel düşünme, aktif rol üstlenerek problem çözme gibi önemli becerilerin göz ardı edilmesi çevre eğitimi açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada elde edilen bu sonuç, Özbuğutu'nun (2021) 2018 SBDÖP'ü incelerken ulaştığı bulgularla paralellik göstermektedir. Özbuğutu (2021) programın 18 özel amacından yalnızca 2 tanesinin çevre eğitimine yönelik olduğunu belirterek programın çevre eğitimi açısından yetersiz olarak değerlendirmiştir. Bunların yanı sıra 2018 SBDÖP, özel amaçlarında öğrencilerin sürdürülebilir bir yaşam için sorumluluk almalarını teşvik ederek çevreyi koruma bilinci oluşturmalarına imkân sağlaması açısından önem taşımaktadır *[Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları]*.

2024 SBDÖP'te yer alan 18 özel amaçtan yalnızca 3 tanesi çevre eğitimi ile ilişkilendirilmiştir. Programda sürdürülebilir bir yaşam için yerelden küresele vurgu yapılması çevre bilincinin gelişmesini desteklemesine rağmen [*Sürdürülebilir bir yaşam için yerelden küresele insanın doğal ve beşerî çevre etkileşimini sorgulamaları]*, iki kazanımın yalnızca ülke ile sınırlı tutulması *[Yaşadığı çevrenin ve*

ülkemizin doğal çevre özelliklerini tanımaları, doğa ve insan arasındaki etkileşimi çözümlemeleri ve doğal kaynakları koruma sorumluluğuna sahip olmaları, Ülkemizde afetlerin etkilerinin azaltılması konusunda yapılması gerekenlere ilişkin öngörüde bulunmaları] ve daha geniş bir bakış açısının göz ardı edilmesi çevre eğitimi açısından dikkate değer bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, 2024 SBDÖP güncel program olmasına rağmen çevre eğitimi açısından küresel iklim değişikliği gibi daha güncel ve niceliksel olarak daha kapsamlı özel amaçlar içermemesi çevre bilincinin ve ekolojik farkındalığın yeterince gelişmemesine neden olabileceği düşünülmektedir.

4. sınıf düzeyinde 2018 SBDÖP kazanımlarının, 2005 SBDÖP kazanımlarını genel olarak tekrar etmesinin yanı sıra, 2005 SBDÖP'ten farklı olarak israf konusuna yönelik bir kazanıma yer verildiği tespit edilmiştir. 2018 SBDÖP kazanımlarının da seyreltilerek 2024 SBDÖP'te yer aldığı; bununla birlikte, 2005 ve 2018 SBDÖP'te yer alan teknolojik ürünlerin doğaya zarar vermeden kullanılması gibi çevre eğitimi açısından kritik bir öneme sahip ve güncel olan bir konunun 2024 SBDÖP'te yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, teknolojik ürünlerin hızla arttığı günümüzde çevre eğitiminin gelişmesi açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

5. sınıf düzeyinde çevre eğitimine ilişkin kazanımlar/öğrenme çıktıları incelendiğinde, 2005 SBDÖP'te toplam 9 kazanımın/öğrenme çıktısının yer aldığı, 2018 SBDÖP'te bu sayının 6'ya, 2024 SBDÖP'te ise 4'e düştüğü görülmektedir. Bu durum, programların güncellenmesi sürecinde çevre eğitimi ile ilişkilendirilen kazanımların/öğrenme çıktılarının niceliksel olarak seyreltildiğini ve çevre eğitimine yapılan vurgunun azaldığını göstermesi açısından dikkate değerdir. 4. sınıf düzeyinde olduğu gibi 2018 SBDÖP kazanımlarının 2005 SBDÖP kazanımlarını genel olarak tekrar ettiği ifade edilebilir. Bunun yanı sıra, 2024 SBDÖP öğrenme çıktılarının birisinde *"Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme"* gibi öğrencilerin pratik becerilerinin gelişeceği öğrenme çıktısına yer verilmesi çevre eğitimi açısından kritik bir öneme sahiptir.

6. sınıf düzeyinde de 5. sınıf düzeyinde olduğu gibi çevre eğitimi açısından kazanımların/öğrenme çıktılarının sayısında seyreltildiği tespit edilmiştir. 2005 SBDÖP'te toplam 8 kazanımın/öğrenme çıktısının yer aldığı, 2018 SBDÖP'te bu sayının 6'ya, 2024 SBDÖP'te ise 4'e düştüğü görülmektedir. Bu durum, çevre eğitimine yönelik kapsamın daraldığını ve günümüz çevre sorunlarının programa yeterince entegre edilmediğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, 2018 ve 2024 SBDÖP'ün 2005 SBDÖP'le büyük oranda benzerlik gösterdiği ve 2005 SBDÖP'ün tekrarı niteliğinde oldukları ifade edilebilir. Ayrıca, 2005 SBDÖP'te yer alan ve çevre eğitimi açısından önemli bir yere sahip olan *"Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder"* kazanımına 2018 ve 2024 SBDÖP'lerde yer verilmediği görülmektedir. Bu durum, çevre eğitiminin, iklim değişikliği ve çevre sorunları bağlamında kritik bir öneme sahip olan dayanışma ve işbirliği geliştirme becerisinin göz ardı edilmesine neden olmakta ve dolayısıyla öğrencilerin bu süreçlerde aktif bir rol almalarının desteklenmediği sonucuna varılmaktadır.

7. sınıf düzeyinde çevre eğitimine ilişkin kazanımlar/öğrenme çıktıları incelendiğinde, 2005, 2018 2024 SBDÖP'lerde çevre eğitimi ile ilişkilendirilecek bir kazanıma/öğrenme çıktısına yer verilmediği görülmektedir. Bu durum, günümüzde çevre sorunlarının ve iklim değişikliğinin küresel düzeyde

ciddi tehditler oluşturması dikkate alındığında çevre eğitimi açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Çevre eğitimi, bireylerin çevresel duyarlılıklarını artırarak, bilinçli ve sorumlu birer vatandaşı olmalarını sağlama noktasında kritik bir rol oynamaktadır (Palmer, 2002). Ancak, öğretim programlarında bu konuya yönelik herhangi bir kazanıma yer verilmemesi, öğrencilerin çevre eğitimi konusunda bilgi, farkındalık ve davranış gelişiminde ciddi eksiklikler yaşamasına neden olabileceği düşünülmektedir.

SBDÖP tüm yıllarda genel olarak değerlendirildiğinde; niceliksel olarak en fazla kazanıma (24 kazanım) sahip olan programın 2005 SBDÖP olduğu, en az öğrenme çıktısına (11 öğrenme çıktısı) sahip olan programın ise 2024 SBDÖP olduğu görülmektedir. Bu durum, programların güncellemeler ile beraber çevre eğitimi açısından seyreltiğini ortaya koymaktadır.

Güncel 2024 SBDÖP'ün bir öğrenme çıktısında sorgulama becerisine yer verilmesine rağmen, üç programda da çevre eğitimi kazanımlarının genel olarak teorik düzeyde kalması ve uygulama becerilerine yeterince odaklanılmaması dikkat çekici bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, öğrencilerin çevre eğitimi ile ilgili konularda pratik geliştirmelerini engellemekte ve çevresel sorunlara karşı etkili çözüm üretebilme yeteneklerini sınırlamaktadır. Ayrıca, her üç programda da küresel iklim değişikliği ve çevre sorunları gibi konulara yeterince vurgu yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan bu sonuç, Tural ve Duman'ın (2018) yaptığı çalışmada 2018 SBDÖP'ü incelerken ulaştıkları küresel iklim değişikliği gibi konuların yeterince ele alınmadığı sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Bundan sonra hazırlanacak öğretim programlarında çevre eğitiminin kapsamı genişletilmeli, bu alana ilişkin öğrenme çıktılarına daha fazla yer verilmelidir. Özellikle sürdürülebilirlik, çevre sorunları, kentleşme, küresel iklim değişikliği, atık yönetimi ve geri dönüşüm gibi kritik çevresel konuların ders içeriklerinde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması önem arz etmektedir. Öğrencilerde bu konulara yönelik farkındalık oluşturulmalı ve çevre bilincinin sadece bilgi düzeyinde kalmayıp sürdürülebilir bir yaşam biçimine dönüşmesi hedeflenmelidir.

Araştırmacılara, 2024 yılında güncellenen diğer ders öğretim programlarının çevre eğitimi açısından incelenmesi önerilmektedir. Bu kapsamda, ilgili öğretim programlarının içerik analizi gerçekleştirilerek çevre eğitimi konularının nasıl ele alındığı ve hangi yöntem ve tekniklerle işlendiği belirlenebilir. Ayrıca, eğitimcilerin görüşlerine başvurarak bu güncellemelerin çevre eğitimi açısından kapsamlı bir değerlendirmesi yapılabilir. Bu tür çalışmalar, çevre eğitiminin güçlendirilmesine yönelik somut önerilerin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

Kaynakça

Akınoğlu, O., ve Sarı, A. (2013). İlköğretim programlarında çevre eğitimi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *30*(30), 5-29.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative ınquiry & Research design.* Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Çetin, G., ve Nişancı, S. H. (2010). Enhancing students' environmental awareness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *2*(2), 1830-1834.

Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). *Türkiye Çevre Atlası.* ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı: Ankara.

Demir, E., ve Yalçın, H. (2014). Türkiye'de çevre eğitimi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 7-18.

Demirezen, S., ve Kaya, E. (2022). Sosyal bilgiler ve fen bilimleri öğretim programı ve ders kitaplarında çevre konuları. *Journal of Education and New Approaches*, *5*(2), 240-265.

Erten, S., Köseoğlu, P., ve Gök, B. (2022). Fen öğretim programlarında çevre eğitimi: Türkiye, Kanada, Amerika örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (63), 220-246.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4, 5, 6 ve 7.Sınıflar).* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu (4, 5, 6 ve 7.Sınıflar).* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6 ve 7.Sınıflar).* https://mufredat.meb.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

Özbuğutu, E. (2021). 2018 İlköğretim Ve Ortaöğretim Programlarında Çevre Konusunun Yeri. *Ekev Akademi Dergisi*, (86), 249-268.

Özdemir, O. (2007). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi: "Sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim". *Eğitim ve Bilim, 32* (145), 23-38.

Öztürk, T., ve Öztürk, F. Z. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından Analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *24*(3), 1533-1550.

Palmer, J. (2002). *Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise*. Routledge.

Spence, I. ve Feng, J. (2010). Video games and spatial cognition. *Reiew of General Psychology, 14*(2), 92-104. https://doi.org/10.1037/a0019491

Tural, A., ve Duman, B. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2018)'nın Çevre Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi. *ISOEVA–5*, 395.

Turan, S., ve Koç, A. (2021). Fen bilimleri ve sosyal bilgiler öğretim programlarının çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(2), 178-195.

Ünal, S., ve Dımışkı, E., (1999). Unesco-Unep himayesinde çevre eğitiminin gelişimi ve Türkiye'de ortaöğretim çevre eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*-17, 142-154.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, O., ve Sayhan, H. (2016). Sosyal bilgiler ve fen bilgisi eğitimi lisans programlarının çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, *2*(2), 9-26.